

ISSN: 1814 - 6961
E-ISSN: 2788-9718

ОТАН ТАРИХЫ

ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛ

Үш айда бір рет шығатын ғылыми журнал
2022, № 1 (97)

1 /2022

Құрылтайшы:

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі
Ғылым Комитеті
Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты

Бас редакторы:

Қабылдинов Зиябек Ермұханұлы

Редакциялық алқа:

Абдырахманов Т.А. (Бішкек, Қырғызстан), Аблажей Н.Н. (Новосибирск, Ресей), Аяған Б.Г. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан), Әбусейітова М.Х. (Алматы, Қазақстан), Әбіл Е.А. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан), Әжіғали С. (Алматы, Қазақстан), Әлімбаев Н. (Алматы, Қазақстан), Жұмағұлов Қ.Т. (Алматы, Қазақстан), Көмеков Б.Е. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан), Кудряченко А.И. (Киев, Украина), Любичанковский С.В. (Орынбор, Ресей), Мұқтар Ә. (Атырау, Қазақстан), Петер Финке (Цюрих, Швейцария), Смағұлов О.С. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан), Сыдықов Е.Б. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан), Уяма Томохико (Саппоро, Жапония)

Жауапты редактор:

Құдайбергенова Айжамал Ибрагимқызы

Ғылыми редактор:

Қозыбаева Махаббат Мәлікқызы

Жауапты хатшы

Мурзаходжаев Қуаныш Мәдиұлы

Техникалық хатшылар:

Зікірбаева В.С., Бауыржан С.

Редакцияның мекен-жайы:

050100, Қазақстан Республикасы,
Алматы қ., Шевченко көшесі, 28
Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
«Отан тарихы» журналының редакциясы

Сайтқа сілтеме: <https://otan.history.iie.kz>

Тел.: +7 (727) 272-46-54.

E-mail: otanhistory@gmail.com.

Журнал Қазақстан Республикасының Ақпарат және қоғамдық келісім министрлігінде
1998 ж. 9 наурызда тіркеліп, N 158-ж куәлігіне ие болды.

Мақалаларды қайта бастырып жариялағанда, микрофильмге және басқа да көшірмелерге
түсіргенде міндетті түрде журналға сілтеме жасау қажет.

Учредитель:
Министерство Образования и науки Республики казахстан
Комитет Науки
Институт истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова

Главный редактор:
Кабульдинов Зиябек Ермуханович

Редакционная коллегия:
Абдырахманов Т.А. (Бишкек, Кыргызстан), Аблажей Н.Н. (Новосибирск, Россия), Аяган Б.Г. (Нур-Султан, Казахстан), Абусейтова М.Х. (Алматы, Казахстан), Абил Е.А. (Нур-Султан, Казахстан), Ажигали С. (Алматы, Казахстан), Алимбай Н. (Алматы, Казахстан), Жумагулов К.Т. (Алматы, Казахстан), Кумеков Б.Е. (Нур-Султан, Казахстан), Кудряченко А.И. (Киев, Украина), Любичанковский С.В. (Оренбург, Россия), Мухтар А. (Атырау, Казахстан), Петер Финке (Цюрих, Швейцария), Смагулов О.С. (Нур-Султан, Казахстан), Сыдыков Е.Б. (Нур-Султан, Казахстан), Уяма Томохико (Саппоро, Япония)

Ответственный редактор
Кудайбергенова Айжамал Ибрагимовна

Научный редактор
Козыбаева Махаббат Маликовна

Ответственный секретарь
Мурзаходжаев Куаныш Мадиевич

Технический секретарь
Зикирбаева В.С., Бауыржан С.

Адрес редакции:
050100, Республика Казахстан,
г. Алматы, ул. Шевченко, 28
Институт истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова
Редакция журнала «Отечественная история»

Ссылка на сайт: <https://otan.history.iie.kz>
Тел.: +7 (727) 272-46-54.
E-mail: otanhistory@gmail.com.

Журнал в Министерстве информации и общественного согласия Республики Казахстан
Зарегистрирована 9 марта 1998 г., имеет свидетельство N 158-Ж.

При перепечатке статей, съемке на микрофильмах и других копиях обязательно
делается ссылка на журнал.

Founder:

Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan
Committee of Science
Institute of History and Ethnology named after Ch.Ch. Valikhanov

Chief editor

Kabuldinov Ziyabek Yermukhanovich

Members of editorial board:

Abdyrakhmanov T.A. (Bishkek, Kyrgyzstan), Ablazhey N.N. (Novosibirsk, Russia), Ayagan B.G. (Nursultan, Kazakhstan), Abuseitova M.H. (Almaty, Kazakhstan), Abil E.A. (Nur-Sultan, Kazakhstan), Azhigali S. (Almaty, Kazakhstan), Alimbay N. (Almaty, Kazakhstan), Zhumagulov K.T. (Almaty, Kazakhstan), Kumekov B.E. (Nur-Sultan, Kazakhstan), Kudryachenko A.I. (Kiev, Ukraine), Lyubichankovsky S.V. (Orenburg, Russia), Mukhtar A. (Atyrau, Kazakhstan), Peter Finke (Zurich, Switzerland), Smagulov O.S. (Nur-Sultan, Kazakhstan), E.B. Sydykov (Nur-Sultan, Kazakhstan), Uyama Tomohiko (Sapporo, Japan)

Executive Editor

Kudaibergenova Aizhamal Ibragimovna

Scientific Editor

Kozybayeva Makhabbat Malikovna

Executive Secretary

Murzakhodzhayev Kuanysh Madievich

Technical secretary

Zikirbayeva V.S., Bauyrzhan S.

Editorial office address:

050100, Republic of Kazakhstan,
Almaty, Shevchenko str., 28
Institute of History and Ethnology named after Ch.Ch. Valikhanov
Editorial board of the magazine «History of the homeland»

Link to the website: <https://otan.history.iie.kz>

Tel.: +7 (727) 272-46-54.

Email address: otanhistory@gmail.com .

Journal in the Ministry of Information and public consent of the Republic of Kazakhstan
registered on March 9, 1998, has certificate No. 158-Zh.

When reprinting articles, shooting on microfilm and other copies,
a link to the magazine is necessarily made.

Kenzhebaev A. Katelesyge qaqy bolmagan Ul'tygy gayipsizdik komitetinin generally Bisen Sappaev tyraly // Atyrau. 6 23 kazan 1997. [in Russian].

Kazakstan Respublikasy Ortalyk memlekettik arkhivy (bydan bylay KR OMA), 1692-kor, 1-tizim, 586-ns. 75-76, 83 p.p. [in Russian].

KR OMA. 1692-kor, 1-tizim, 353-ns. 63 p. [in Russian].

KR OMA. 1692-kor, 1-tizim, 332-ns. 63 p. [in Russian].

KR OMA. 1692-kor, 1-tizim, 501-ns. 64 p. [in Russian].

KR OMA. 1692-kor, 1-tizim, 492-ns. 54 p. [in Russian].

KR OMA. 1692-kor, 1-tizim, 502-ns. 15-17 p. p. [in Russian].

KR OMA. 1692-kor, 1-tizim, 503-ns. 64-66 p. p. [in Russian].

KR OMA. 1692-kor, 1-tizim, 353-ns. 62, 84, 85 p. p. [in Russian].

Kazakstan Respublikasy Prezidenti arkhivy (bydan bylay KR PA), 1692-kor, 131-tizim, 373-ns. 22, 64, 22-23, 51 p.p. [in Russian].

FTAMP 03.20.00

DOI 10.51943/1814-6961_2022_1_139

АТЫРАУ ОБЛЫСЫНЫҢ 1920-1930 ЖЖ. ҚОҒАМДЫҚ-САЯСИ ӨМІРІНДЕГІ МҮНАЙ ӨНДІРІСІНІҢ ОРНЫ

З. Мырзатаева¹, Д. Алипова¹, К. Жұмабаева², С.Ж. Сапанов³, А.С. Уалтаева^{4*}

¹Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан

²Оқытушы, әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

³«Х.Б. Табылдиев атындағы Каспий өңірінің тарихы, археологиясы және этнологиясы» ғылыми-зерттеу институты

⁴Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты

*Автор корреспондент

E-mail: altyn.lazzat@mail.ru (Уалтаева), zabyra73@mail.ru (Мырзатаева), alipova.d@mail.ru (Алипова), zhumbaeva1995@list.ru (Жұмабаева), cefosh1@gmail.com (Сапанов)

Түйіндеме. Мақалада Атырау облысының мемлекеттік архивінің негізінде облыстың 1920-1930 жж. қоғамдық-саяси өмірі сарапталады. XX ғасырдың 20-30 жж. Атырау өңірінің қоғамдық-саяси өмірінде мұнай өндірісі аса маңызды роль атқарды.

1920-1930 жылдар аралығындағы ҚазАССР мен Атырау (Гурьев) облысы экономикасының дамуындағы балық шаруашылығының алатын орны, оның дамуы, қарапайым еңбек адамдарының қажырлы еңбегі, олардың әлеуметтік тұрмысын зерделеу өте маңызды. Кеңес үкіметі тұсында қазақтар да мұнай шаруашылығына араласып, басқа ұлттармен бірігіп осы саланы көтеруге күш салды.

Атырау өңіріндегі мұнай өндірісі өнеркәсібіндегі өзгерістер негізінен алғанда XIX ғасырдың ортасы мен соңғы ширегінде қарыштап дамыды. Бұл салалардағы алғашқы жұмысшы кадрларын қазақ шаруаларының кедейленген бөлігінен шыққан жалданушылар, қоныс аударған орыс шаруалары, күн көрісі төмен қала тұрғындары, төменгі әскери шен адамдары, сондай-ақ Ресейдің ішкі губернияларынан келген мамандар құрады.

Қазақстанның атын бүкіл Одаққа әйгілеген Ембі мұнай кәсіпшілігі, ҚазАССР және КСРО экономикасының дамуына зор үлес қосты. Соған қарамастан Кеңес Одағы тұсында Одақ осыншама мол байлыққа ие бола отыра, республиканың мұнай шаруашылығының дамуына үстіртін қарап, оны тек тұтынушы көзі ретінде таныды.

Кілт сөздер: өңірлік даму, өнеркәсіп, әлеуметтік құрылым, экономика, шикізат көзі, мұнай өндірісі

МРНТИ 03.20.00

РОЛЬ НЕФТЯНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ В ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЖИЗНИ АТЫРАУСКОЙ ОБЛАСТИ В 1920-1930 ГГ.

З. Мырзатаева¹, Д. Алипова¹, К. Жұмабаева², С.Ж. Сапанов³, А.С. Уалтаева^{4*}

¹Казахский Национальный университет им. Абая, Алматы, Казахстан

²Казахский Национальный университет им. ал-Фараби, Алматы, Казахстан

³научно-исследовательский институт «Истории, археологии и этнологии Каспийского региона им. Х.Б. Табылдиева»

⁴Институт истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова

*Автор корреспондент

E-mail: altyn.lazzat@mail.ru (Уалтаева), zabyra73@mail.ru (Мырзатаева), alipova.d@mail.ru (Алипова), zhumabaeva1995@list.ru (Жумабаева), cefosh1@gmail.com (Сапанов)

Аннотация. В статье на основе Атырауского государственного областного архива рассматривается роль нефтяной промышленности в общественно-политической жизни Атырауской области в 1920-1930 гг.

20-30 гг. XX века в общественно-политической жизни Атырауской области значительную роль играла развитие нефтяной промышленности.

Исследование становления и развитие нефтяной промышленности в КазССР и Атырауской (Гурьевской) области в 1920-1930 гг., труд и быт рабочих, социальное положение трудящихся является актуальной проблемой. Советское правительство уделяло огромное значение для привлечения коренного населения страны (казахов), в эти отрасли. Казахи работая вместе с другими национальностями внесли огромный вклад в развитие как нефтяной промышленности региона. В основном, изменения в развитии нефтяной промышленности в Атырауской области произошли в конце XIX века. Основну кадрового потенциала составили обедневшие казахские шаруа, наемные рабочие, русские переселенцы, беднейшие слои городского населения, низшие военные чины, а также специалисты приглашенные из внутренних губернии России.

Для экономики СССР и КазССР имело огромное значение развитие Эмбинского месторождения. Но несмотря на большой вклад этих отраслей в экономику страны, Советское правительство не уделяло должного внимания для развития нефтяной промышленности в Атырауской области и рассматривало его в качестве сырьевого придатка центра.

Ключевые слова: региональное развитие, промышленность, социальное структура, экономика, ресурсы, нефтяная промышленность.

IRSTI 03.20.00

THE ROLE OF THE OIL INDUSTRY IN THE PUBLIC AND POLITICAL LIFE OF THE ATYRAU REGION IN 1920-1930S

Z. Myrzataeva¹, Alipova¹, K. Zhumabaeva³, S.Zh. Sapanov⁴, A.S. Ualtayeva^{5*}

¹Abai Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

²Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

³H.B. Tabyldiyev Research Institute of History, Archeology and Ethnology of the Caspian region

⁴Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology

*Corresponding author

E-mail: altyn.lazzat@mail.ru (Ualtayeva), zabyra73@mail.ru (Myrzataeva), alipova.d@mail.ru (Alipova), zhumabaeva1995@list.ru (Zhumabaeva), cefosh1@gmail.com (Sapanov)

Abstract. In article considers the role of oil industry in the social and political life of Atyrau region in 1920-1930 based on Atyrau state regional archive. 20-30 years of XX century in social and political life of Atyrau region played a significant role in development of the oil industry. The formation and development of research of oil industry in the Kazakh Soviet Union and Atyrau (Guryev) region in 1920-1930, the labor and welfare of workers, the social status of workers was a relevant issue. The Soviet government paid great attention to the involvement of indigenous population of the country (Kazakhs) in these industries. Kazakhs had working together with other nationalities and made a huge contribution to the development of both oil industry. Mostly the changes and development of oil industry in Atyrau region occurred at the end of the XIX century. The basis of personnel potential was made by impoverished Kazakh sharua, hired workers, Russian immigrants, the poorest layers of urban population, the lowest military ranks, as well as specialists invited from the inner provinces of Russia. The development of Emba field were great importance to the economy of the Soviet Union and Kazakh Soviet Union. However, despite the great contribution of these industries to the country's economy, the Soviet government did not pay due attention to the development of oil industry in Atyrau region and considered it as a raw material appendage of the center.

Key words: regional development, industry, social structure, economy, resources, oil industry.

Кіріспе. XX ғасырдың басында Атырау (Гурьев) уезі, бүкіл Қазақстан жері сияқты патшалық Ресейдің артта қалған шет аймақтарының бірі болатын.

Бүгінде Атырау облысы Еділден Маңғыстауға дейін, Мұғалжар тауларынан кәрі Каспийге дейін созылып жатқан кең байтақ, «қара алтынның», балықшылар мен шопандар даңқының өлкесі және халық шаруашылығының барлық салаларында, мәдениет пен халыққа білім берудегі, денсаулығын көтерудегі жетістіктері жеткілікті. Қазақстан мемлекеттілігінің жаңа жағдайда дамуы мен нығаюы қоғамда, оның ішінде тарих ғылымында жаңа танымдық көзқарастардың орнығуына, халықтың тарихи даму жолын бағалауда терең де шынайы ой-пікірлерге негізделген зерттеулерге, жаңа тұжырымдарға жол ашты. Оның үстіне жүздеген жылдар бойы бодандықта өмір сүруі қазақ халқының тарихының бұрмалануына, отарлық саясаттың объектісі тұрғысынан қарастырылуына әкелді.

Патшалық Ресей тұсында Атырау өңірі артта қалған көшпелі мал шаруашылығын кәсіп еткен өлке болатын. Атырау жиі табиғи апатқа ұшырап, қарапайым құралмен атқарылатын балық шаруашылығы, ауыр қол еңбегін талап ететін, ал ең тұрпайы әдіспен мұнай өндірілетін аймақ болатын. Кеңес дәуіріне дейінгі кезеңі Атырау облысының күйсіз көрінісі осындай болатын. Қазірде «қара алтын» арқылы бүкіл әлемге белгілі Атырау облысының экономикалық географиясы күрделі кезеңдерге толы.

Аталмыш мақалада біз Атырау өңірінің 1920-1930 жж. қоғамдық – саяси өмірін аймақтық және салалық экономикалық географиясы тұрғысынан қарастырамыз. Атырау өңірінің салалық экономикалық географиясын негізінен мұнай өнеркәсібі өндірісі құрайды.

Материалдар мен әдістер. Ғылыми танымның бірегейі-тарих зердесі теориялық-методологиялық ой-толғамының өміршілдік-әкімшілдік қатаң догмаларынан арылып, әрі жаңарып, артта қалған кезеңдердің, оқиғалардың, ілгерілеу мен іркілістердің бастау көздеріне, әлемдік, аймақтық, отандық кеңістікке және өркениеттерге тигізген пайдасы мен зиянына ақиқат тұрғысынан баға беруге ұмтылыспен ден қойды.

Қазіргі кезеңде бұрынғы кеңестік республикалардың ғалымдары тарих философиясын, деректерін гуманитарлық саладағы әлемдік ақыл-ой інжу-маржандарымен шендестіре зерделеуде, өздерінің жаңа тұжырымдарын дәйектеу мен жариялауда, тиімді нұсқада насихаттауда айтарлықтай табыстарға қол жеткізіп отыр.

Ғылыми білім көкжиегінің кеңейіп, онда тарихи құндылықтардың шынайылықпен көрініс табу деңгейі арта түскен сайын ғалымдар тарапынан жаңа да ұтымды ілімге қол жеткізуге деген әдістер мен тәсілдерді талдауға және негіздеуге талпыныс қарқынын күшейте түседі. Ғылыми білімді алудың тәсілдерін зерделеуді ғылым методологиясы жүзеге асырады

Кеңестік дәуірде тарих ғылымында маркстік-лениндік ілімге негізделген ұстанымның үстемдік етіп, ғылымның басты қағидасына айналған болатын. Осыған байланысты марксизм-ленинизм классиктерінің еңбектері кеңестік тарих ғылымының методологиялық базасы ретінде саналып, автордың дүниетанымы, зерттеу жұмысының идеялық бағыт-бағдарын анықтады.

Тарихтағы құбылыстарды, ірі оқиғаларды «бір қалыпқа» салған маркстік-лениндік ілімге негізделген методология зерттеушілерге тап күресі мен таптық көзқарастарға ерекше көңіл бөліп, қоғам дамуындағы эволюциялық үрдістің маңызына жете көңіл бөліп мән беруді екінші кезекке ығыстырды. Осындай көзқарасқа негізделген методологияның салдарынан тарих ғылымындағы көптеген өзекті мәселелер зерттеу аясынан тыс қалып келеді.

«Тарих ғылымының теориялық-методологиялық негіздері жоғары оқу орындарында жеке пән ретінде оқытылмай, біздер эмпирикалық деңгейде ғана ізденістер жүргізе алатын, нақтылы материалдарды хронологиялық және тақырыптық ретпен түзе алатын, бірақ олардың толық танымдық мүмкіндіктерін анықтап, концепциялық ой-тұжырымдар құру арқылы тарихи дамудың басты бағыттары мен тенденцияларын көрсетуге шарасыз кадрларды ғана дайындаймыз» - деп, атап көрсетті белгілі ғалым, профессор К.Л. Есмағамбетов (Есмағамбетов, 2008).

Методологиялық жүйедегі зерттеу әдістерінің маңызды құрылымдарының бірі - дәуірлеу. Кеңестік тарих ғылымында қолданылған дәуірлеу принциптері мен критерийлері марксизм-ленинизм ілімінің, оның таптық методологиясының негізінде анықталып, коммунистік партиялық принциптің жетегінде болды.

Таптық методология, коммунистік партиялық принцип жалпы тарихи процеске қолданылып, тарихи дәуірлеу жүйесінде де бірден-бір басшылыққа алынған қағида болды. Марксизм-ленинизм іліміне сай, дәуірлеу мәселесін әрбір тарихшы өндірістік қатынас арасындағы қайшылықтан туатын таптық қарама-қайшылықты және одан өріс алатын таптық күресті негізге алу арқылы шешуге тиіс болды (Алдамжар, 2002).

Қазақстан тарихының концепциясы, негізгі пайымдары Одақ көлемінде империялық бағыт-бағдарда жазылды. Еліміздің тарихшыларына Одақтық тарихи концепцияларды тек иллюстрациялау тиді. Әлемдік тарихшылар тарихи, ғылыми объективтік, диалектикалық принциптерді ұстанды. Ал кеңес тарихшылары маркстік экономикалық талдау тәсілдерін, салыстырмалы әдісті қосымша пайдаланды.

Сондықтан да архивтердегі құнды тарихи құжаттарды саралап және зерделеп, зерттеу арқылы тарихи процесті түсіну бүгінгі таңдағы өзекті мәселе.

Қоғамдық-саяси тарихты зерттеудегі кеңінен қолданысқа ие әдістердің бірі-ретроспективалық әдіс. Тарихи таныма себептен бұрын салдар аңғарылады. Ретроспективалық әдіске сүйеніп, кез-келген құбылыстың себебін ашып көрсетуде бір құбылысты келесі бір құбылыстың себебі ретінде қарастырылу ұсынылады. Бұл кез-келген үрдістің кезеңдерін өзара байланыста қарастырудың қажеттігін білдіреді (Ковальченко, 1995). Ретроспективалық әдіске сәйкес 20-30 жж. Қазақстанның қоғамдық – саяси өмірін орталықпен өлкелер арасындағы байланыстардың өрбуі барысындағы құбылыстар өзіне дейінгі және өзінен кейінгі құбылыстармен сабақтастықта зерделеніп, олар салдар түрінде ғана емес, әрі себеп түрінде де түсіндіріледі. Осы әдісті қолдану үрдістің диалектикалық дамуда қарастырылуын қамтамасыз етеді.

20-30 жж Қазақстанның, оның ішінде Атырау өңірінің қоғамдық-саяси өмір тарихын зерттеуде көңіл бөлінген мәселелердің бірі әртүрлі санаттағы мұрағат құжаттарын зерттеу әдісі. Бұл орайда мемлекеттік архивтер мен ведомстволық тарихи архивтердің арақатынасына ерекше көңіл аударған жөн.

КСРО және оның құрамындағы ҚазАССР1920-1930 жж. өркендеу тарихы күрделі кезеңдерді бастан кешірді. Қазақстанның, оның ішінде Атырау өңірінің осы жылдардағы қоғамдық-саяси өмірін КСРО-ның даму, өркендеу тарихынан бөле қарауға болмайды. Қазақстан тарихы жалпы тарихтың бөлінбес бөлігі.

Қазақстанның 1920-1930 жж. қоғамдық-саяси өміріндегі өзгерістерді зерттеген көптеген кеңестік ғалымдар қатарында (Нусупбеков, 1953), (Дахшлейгер, 1965), (Нүрпейсов, 1985), (Масанов, 1995), (Абылхожин, 1991).

Аталған ғалымдардың еңбектері сол кезеңдегі Қазақстанның ауыл шаруашылығының құрылуы және қалыптасу тарихына арнаған.

Ал, 1930 жж. Қазақстанды индустрияландыру тарихына өз еңбектерін арнаған ғалымдар ішінде (Асылбеков, 1973), (Жақупбеков, 1984), (Галиев, 1978) атап өтуге болады.

Аталған авторлар өз еңбектерінде Қазақстанның 20-30 жж. тарихына кеңінен тоқталды. Кеңестер Одағы кезеңіндегі бұл еңбектер маркстік-лениндік теория мен методологияға негізделген болатын.

1920-1930 жж. Атыраудың қоғамдық-саяси өміріне байланысты зерттеу еңбектеріндегі келелі мәселелер қатарында аймақтағы мұнай өндірісі мен балық шаруашылығының дамуы болды. Бұл бағыттағы қазақстандық тарихшылар (Дулатова, 1984), (Алдамжаров, 1983), (Төлебаев, 2002) монографияларын мұнай өндірісі бойынша дәлелдемелермен толықтыруымыз заңды құбылыс.

Д.И. Дулатова Қазақстанға капитализм енуінің тарихнамасын алғаш зерттесе, З.А. Алдамжаров капиталистік өндірістік қатынастар негізінде 1917 жылғы Қазан революциясының заңдылығын ғылыми дәлелдеді, Т.Ә. Төлебаев капиталистік өндірістегі тау-кен саласына ерекше назар аударады.

Сондықтанда отандық тарихшылар тарихи зерттеу принциптері мен әдістерінің ішкі байланыстылығы, құжаттар мен тарихнамалық ортақ арна - жалпы методологиялық жүйе арасындағы байланыстылық, тарихты дәуірлеудегі ғылыми негіздер мен принциптер, зерттеудің ақиқаттығы мен құндылық өлшемі туралы қалыптасқан ғылыми қағидалар мен болжамдарды орынды пайдалануды назардан тыс қалдырмауы тиіс.

Нәтижелері. XIX ғасырдың екінші жартысынан бастап Қазақстанда негізінен кен қазып шығару және тау-кен зауыттық, темір жол құрылысы дамыды. Өнеркәсіп пен теміржолдар, су жолы құрылысы өлкеде жұмысшы кадрлары қалыптасуының экономикалық негіздерін қалады.

Өз бастауын 1899 жылғы Қарашүңгіл мұнай бұрқатынан алатын Қазақстан мұнай өнеркәсібінің алғашқы мамандары, жергілікті халық өкілдері мұнай іздеген экспедицияларға жол бастаушы, керуен жұмысшысы, атшы, жүкші, күзетші сияқты қарапайым жұмысшылардан қалыптасты. Бұл туралы мұрағат деректері айғақтайды.

1900 жылы Қазақстанда 22 680 өнеркәсіп жұмысшысы болса, мұнай өнеркәсібінде 135 жұмысшы болды. Оның саны 1902 жылы 132, 1903 жылы 134, 1913 жылы 454, 1914 жылы 486, 1915 жылы 663, 1916 жылы 486 болған (Табылдиев, 1973: 8).

Ембі мұнайлы ауданына Ресейден, әсіресе Баку мен Астраханнан маман жұмысшылар келді, мұнайшылар арасында әлеуметтік-тұрмыстық мәселелердің пайда болуы 1911 жылғы Доссор мұнай кенішінің ашылуынан кейін пайда болды. Осы кезеңде елде қалыптасқан саяси тұрақсыздық мұнай өнеркәсібі дамуына кері әсер етті.

Мұнай кәсіпшіліктері мамандары, жұмысшылар жанұялары тыныс-тіршілігі елдегі ахуалмен біте қайнасып жатты. Өлкедегі барлық саяси оқиғалар басында мұнайшы мамандар жүрді. Жергілікті халық өз кезегінде етене танысып, үйреніскен мұнайшы жұмысшылар жағында болды.

1917 жылғы Ресейдегі шиеленіс Жайық-Ембі ауданына да өз әсерін тигізді. Қалың көпшіліктің соғысқа деген наразылығы күшейсе, ал қазақ даласында үлкен өзгерістер болып жатты. Бұл өзгерістер 1916 жылғы маусым жарлығы әсерімен туған халықтық наразылыққа байланысты еді. Мұнай өнеркәсібінде 1917 жылдың басына дейін 10-ға жуық ереуілдер, бас көтерулер болып өткен.

Осы кезеңде Қазақстан территориясында ірі өндірістерінде 25 мыңдай жұмысшы еңбек етуде еді. Соның ішінде, Ембі мұнай кәсіпшіліктерінде - 600-дей жұмысшы, Қарағанды кендерінде 800, Спасск зауытында - 700-ге жуық жұмысшы болған (Атырау облыстық мемлекеттік архиві (одан әрі АТОМА).

1918-1920 жж. азамат соғысы қазақ даласын әбден күйзелткен болатын. Мәселен, 1920 Орал губерниясында 1916 жылға қарағанда мал басы 4.306.865-тен 1.061.484-ке, егістік алаңы 424.280 десятина, яғни 60 процент, балық аулау 1913 жылмен салыстырғанда 1.600.000 пұттан 429 292 пұтқа төмендеген. Ал халық санағына келер болсақ 1916 жылы Орал губерниясында барлығы 866 946, соның ішінде Гурьев уезінде 162 125 адам тіркелген. 1920 жылғы халық санағы бойынша губерния халқы 43,3 процентке, уезд халқы 31,8 процентке кеміген. Губерниядағы өнеркәсіп орындары да құлдырау сатысында болды. Оның ішінде мұнай өнеркәсібінің жағдайы ерекше ауыр болатын. 1920 жылы 29 қаңтарда мұнай кәсіпшіліктерінде не бәрі 760 жұмысшы тіркелді. Бұл есепке Қаратон, Қарашұңғыл, Жылой кәсіпшіліктерінің еңбекшілері орталықтан ұзақтығына байланысты қосылмады. Осы 760 адамның 310-ы Доссор кәсіпшілігінде жұмыс істеді. Экономикалық құлдырау мен халық санының осынша кемуі елдегі төңкерістер мен соғыстардың әсері екені сөзсіз.

Сөйтіп, жұмысшы қызметкерлер 1917 жылмен салыстырғанда 8 есе азайған. Кәсіпшіліктерде мұнай беруші скважиналар істен шықты. Қоймаларда толтырылған мұнай казак-орыс әскерлерінің шегінуі кезінде жерге төгілді, өртелді. 1920 жылдың басында Ракушада 14 млн. пұтқа жуық мұнай сақталуда еді. Осы мұнай қорын алу арқылы Халық Комиссарлар Кеңесі елдегі мұнай дағдарысын жеңілдетпек болды. Өйткені бұл уақытта Ресей империясының бұрынғы мұнай орталықтары Баку мен Грозный әлі ақгвардияшылардың қолында болатын.

1920 жылы 15 наурызда В.И. Ленин су транспорты қызметкерлерінің Бүкілресейлік II съезі делегаттарына «Ембі» мұнайы біздің қолымызда. Онда 12-14 мың пұт мұнай бар-деген еді (Атырау облыстық мемлекеттік архиві (Ат ОМА, 146: 188).

Осы жиналған мұнайды тез арада орталыққа жеткізу керек болды. Темір жол, мұнай құбыры болмағандықтан халық комиссарлар Кеңесі 1919 жылы 27 желтоқсанда жинаған мұнайды көлікпен тасуды ойластырып, 1920 жылы 13 қаңтарда Гурьев және оның аудандарындағы мұнайды керуен көлігімен Орал, Астраханға жеткізуді ұйымдастыру атты арнайы шешім қабылдады.

Шешімге сәйкес 4-ші армия партия ұйымы мұнайды тасымалдау үшін 125 көлік пен 600 қызыл әскер бөлді. Бұл күш аз болғасын 1920 жылы 27 ақпанда В.И. Ленин 11 армия әскери Кеңесі мен Астрахань партия комитетіне, Волга - Каспий әскери теңіз флотилиясына жеделхат жөнелтіп тез арада Гурьев мұнайын Орталыққа жеткізуді тапсырды. 1,3 млн. пұт мұнайды Орталыққа тасымалдауда жергілікті халық және кәсіпшілік жұмысшылары зор ұйымшылдық көрсетті. Олар сол кезде қолда бар 140 ат, 56 бұқа, 91 түйе көлігін және 14 автомобильді тиімді пайдалана білді. Мұнай өнімдерін көлікпен тасымалдауды ұйымдастыра отырып Кеңес үкіметі мұнайлы ауданды орталықпен байланыстыратын темір жол салу құрылысына кірісті. Александров Гай-Эмба темір жолын салу ісін қорғаныс комитеті, тікелей В.И. Ленин қадағалап 1920 жылы құрылысқа 4-ші армия қызыл әскерлері, Волга бойы әскери округы, екінші еңбек армиясы құрамалары тартылды. 1920 жылы мамырда темір жол құрылысында 15 мың адам қызмет атқарса, оның 3,5 мыңы қазақтар еді (Баевский, 1957: 57).

Құрылысқа орталық аудандардан 190 км. рельс және 400 мың дана шпал жеткізілді. Бірақ жол құрылысы Орталықтағы мұнайлы аудандардың азат етілуіне сай тоқтатылды. Мұнай кәсіпшіліктерінің тез арада қалпына келіп, өндіріс жұмысының жолғақойылуында № 11 армия әскери Кеңесі комитетінің еңбегі өлшеусіз. Себебі, олар 1920 жылы қаңтарда әскер қатарындағы мұнайшыларды арнайы іріктеп, 150 адамдық топты мұнайлы ауданға жібереді. Олар кәсіпшіліктерге 26 ақпанда жетіп, бірден іске кіріседі. Тәжірибелі мұнайшы мамандар В. Политанский біріккен мұнай комитетіне, А. Бородин, И.А. Карпов Доссор және Ракуша фабрика-зауыт комитетіне, А. Кузнецов, И. Бушев басқа да басшылық қызметтерге тағайындалды (АТО МА, 1: 142).

Бұл кәсіпшіліктердегі жағдайды күрт өзгертті. 1920 жылы 24 қаңтарда сайланған фабрика-зауыт комитетінің төрағасы А.А. Соколов, орынбасары П.А. Сүлейменов жұмыстары тез арада жанданды. Сондай-ақ, бұл істе орталықтан Бас мұнай басқармасынан қаңтарда келген өкіл Генюкер жұмысы да көп көмек болды (Файн, Қожабаев, Темиргалиев, 1957: 85).

Бас мұнай комитеті Халық комиссарлар Кеңесі жанынан (ХКК) 1918 жылы құрылды. Комитет басшысы Н.И. Соловьев, орынбасары Г. И. Пылаев, алқа мүшелері И.Э. Гуковский, А. Шибинский, К.А. Махровский, С.М. Тер-Габрилян және В.И. Ленин ұсынысымен И.М. Губкин кіргізілді. Сондай-ақ, елді мұнай өнімдерімен қамтамасыз ететін мемлекеттік мекеме-мұнай синдикаты ұйымдастырылды. Оны Г. И. Ломов басқарды (Байбаков, 1984: 12). Бас мұнай комитеті мен мұнай синдикаты Ембі мұнайлы ауданына ерекше көңіл бөлді. Дегенмен, кәсіпшіліктердің әлеуметтік тұрмыс мәселесі өте ауыр болды. Қаражат жоқ, тамақ және тұрмыс заттары өте аз болды. Кәсіпшіліктердегі фабрика - зауыт комитеті тығырықтан шығу үшін карточка системасын енгізді. 1920 жылы 24 наурызда 1-категориялы карточка алатын, яғни маман жұмысшылар саны 338 адам, 2 категориялы карточка алатын қара жұмысшылар саны 122 адам болды. Осы жылдардағы мұнай скважиналарының жағдайын былайша көрсетуге болады.

- 1) Іске жарамды скважиналар (құйылып тұрғандар): 8
- 2) өндіріссіз тұрған скважиналар: -
- 3) іске жарамдысы: 94
- 4) бұрғылау аяқталмағаны: 13
- 5) жөндеуде тұрғандар: 1
- 6) салынып жатқандар: 10
- 7) қараусыз қалған скважиналар: 11

Басқарма осы скважиналарды іске қосу және жөндеу үшін жұмысшыларды көбейтуге ұмтылды. Әсіресе, мамандығы бар жұмысшыларға ерекше көңіл аударылды. Басқарма төрағасы Р. Фридман өзінің әрбір бұйрығында, үндеуінде жұмысшыларға тәртіптің қажет екендігін ескертумен болды. Қатаң тәртіп нәтижесінде 1920 жылдың аяғында 20 скважина жөнделіп, іске қосылды (Ресей Федерациясының экономикалық архиві (одан әрі РФ ЭА).

ХКК-ң Жайық-Ембі ауданына деген назарының төмендеуінен олардың Баку мен Грозныйға бағытталған мол үміті қазақ үкіметіне де әсерін тигізді. 1921 жылдан бастап Жоғарғы Халық Шаруашылығы Кеңесіне қазақ өнеркәсіптік бюросы Ембі кәсіпшіліктерін өз билігіне алу туралы мәселені көтере бастады. 5 қаңтарда болған отырыстарында осы мәселені талқылап, Қазақ өнеркәсіптік бюросы Қазақстан мұнай комитетін құрып, осы туралы Жоғарғы Халық Шаруашылығы Кеңесі мен Бас мұнай комитетіне хабарлады. Қаулы арқылы Орынбор мұнай қоймасын т.б. тікелей өзіне қаратты (Қазақстан Республикасы орталық мемлекеттік архиві (одан әрі ҚР ОМА).

1921 жылдың басында Ембі кәсіпшіліктерінің жағдайы өзгерді деу қиын. Бұл жөнінде Р.Н. Фридман Еңбек және Қорғаныс Кеңесіне 1921 жылы 17 наурызда жазған баяндамасында: «Кәсіпшіліктердің қызметі мен ондағы халықтардың тұрмысы тасылатын азық-түлікке, материалдарға, суға, көлікке тәуелді. Мұнай кәсіпшіліктерінде мұнай өндіру өндірілген мұнайды тасуға, яғни алып кетуге байланысты. Барлық сақтау қоймалары толтырулы, ал өндіріп жатқан мұнайды ашық қоймаларға құю қауіпті. 8 млн. пұт мұнай алып кетуге рұқсат берілгенімен не бәрі 1,5 млн. пұт әкетілді, осыған байланысты мұнай өндіру де тежелуде. Тұрғын үймен қамтамасыз етуде қиыншылықтар көп. Бұрын өнеркәсіп иелері үймен тек қана орыстарды қамтамасыз еткен. Ал қазіргі кезде қазақтар Кеңес өкіметінен өздерін орыстармен бірдей қарауын талап етуде. Келесі үлкен мәселе - сумен жабдықтау. Кәсіпшіліктерді сумен жабдықтаудың 3 жолы бар: 1) мұзды пайдалану, ал ол жауған қарға байланысты, яғни қар көп жауса су да көп және керісінше; 2) құдық суы, олар қазір кәсіпшіліктерден 25 шақырым жерде; 3) мұнай құбыры арқылы берілетін теңіз суы - ол тек қана малға жарайды» - деп ашық жазады (ҚР ОМА, 83:116).

1921 жылы Жайық-Ембі мұнай кәсіпшіліктері үшін мұнайшыларды сырттан шақыру саясаты жалғаса берді. Ал жергілікті қазақтар өндіріске кеңінен тартылмады. Сондықтан өз республикамыздан мұнайшы мамандарын жинақтау үшін Қазақстандағы Бас Еңбек комитеті 1921 жылы 4 сәуірде соңғы 10 жыл ішінде тау-кен кәсіпшіліктерінде еңбек еткендерге мобилизация жариялады. Қаулы бойынша 7 күн ішінде тіркелген адамдар Қазақ өнеркәсіптік бюросына келуі тиіс делінді.

Дәл осы кезеңде КСРО-да үлкен өзгерістер басталды. РКП(б)-ң наурыз айында өткен X съезі жаңа экономикалық саясатты (ЖЭС) қабылдады. Жаңа экономикалық саясат бүкіл елдің экономикасына түбегейлі бетбұрыс әкелді. Бұл бетбұрыс экономиканың мемлекеттік капитализмге бағыт алуымен сипатталды. Өнеркәсіп саласында белгілі шектеулермен капиталистік формалар - концессияға, арендаға берулер енгізілді. Өнеркәсіп қорларын тиімді пайдалану үшін коммерциялық қатынастар қолданыла бастады. Бір сөзбен айтқанда өнеркәсіп саласында жұмысшылардың қабілетін, ынта-жігерін арттыруға үлкен мүмкіндік жасалды.

Қазақстан экономикасын басқару және шаруашылық қатынастарын қайта құру 1921 жылдың жазынан басталды. Қазақ республикасының Еңбек және Қорғаныс Кеңесінің 1921 жылғы 26 тамыздағы қаулысы бойынша республика өнеркәсіп орындарында ЖЭС принциптері енгізілді. Қазақ өнеркәсіптік бюросына өндіріс орындарын іріктеу және топтау тапсырылды. Осы бойынша өндіріс орындары 3-ке: а) мемлекетке тікелей бағынатындар, ә) жалға берілетіндер, б) жойылатындар болып бөлінді (ҚР ОМА, 28: 24).

Жайық-Ембі мұнай кәсіпшіліктері осы қаулы бойынша тікелей мемлекетке бағынды. Өнеркәсіптік қайта құрулар нәтижесінде 1922 жылы 1 қазанда Ембі мұнай тресі құрылды. Треске Жайық-Ембі ауданының мұнай кәсіпшіліктері және 2 мұнай өңдеу зауыттары: Константиновск және «26 коммунар» атындағы Варинск кірді. Жаңа құрылған трест мақсаты мұнай өндіру және жаңа алаңдарды барлауды коммерциялық есеппен жүргізу, ал зауыттардың міндеті алынған мұнайды өңдеу болатын. Сөйтіп, трестің барлық жұмысы өндіру, өңдеу өзінде өтетін болды. Трестің таза пайдасы былайша бөлінуі тиіс еді: 1) резерв капиталы 25 процент, 2) Тресті кеңейту және жетілдіру үшін 10 процент, 3) маңызды міндеттерге 5 процент, 4) қызметкерлерді көтермелеу үшін 10 процент, 5) мемлекеттік кіріс 50 процент. Осы таза пайда Ембіні қалыпқа келтіру жоспары орындалғанға дейін тек қана өзінде қалуы тиіс деп жарияланды.

Бұл жылдары Қазақ Өнеркәсіптік бюросының мұнайлы ауданды басқаруға үмтылғаны жоғарыдан белгілі. 1920-1922 жылдары мұнай өнімі өз территориямызда өндірілсе де, бірден-бір тонна Жоғары Халық Шаруашылығы Кеңесінің рұқсатынсыз алынбаған.

1922 жылы 10-11 шілдеде осы мәселені талқылаған Жоғары Халық Шаруашылығы Кеңесінің Президиумы «Ембі» 2 жылдан бері толықтай пайдаланылмай жатыр. Мұнай сақтау орындары 1920 жылдан бері толтырулы, ал мұнай өндіру соған қарап тұр (1920 ж. - 186335 пүт, 1921 ж. - 286800 пүт өндірілді). Мұндай жағдайдан шығудың жолы - Ембіні Қазақ Өнеркәсіптік бюросы қарамағына беру. Себебі ол осы ауданға мүдделі және оны толықтай қалыпқа келтіре алады. Ембіні Қазақ республикасының қарамағына көшіру кезіндегі 1-ші міндет, мұнайды тасу үшін оны Ташкент темір жолымен байланыстыру. Ол үшін бұрынғы тоқтатылған Ембі-Саратов мұнай құбырының құрал-жабдықтары арқылы көп шығын шығармай-ақ Ембі-Жұрын мұнай құбырын салу қажет. Бұл құбыр темір мұнайлы ауданды арқылы, соның ішінде Дөңгелексор, Мәртүк арқылы өтеді. Мұндай жағдай Қазақстанның өнеркәсібі мен транспортының жұмысын дамытады - деп мәлімдеді.

Қабылданған қаулыда: 1) Қазақ Өнеркәсіптік бюросының Ембіні басқаруға қатысуын қажет деп мойындау және «Ембімұнай» тресінің басқармасына бір мүшені тағайындау құқығын беру. 2) Қазақ республикасына өндірілген және барлық мұнай қорының 5 проценті бөлінетіндігін мойындау. Бұл 5 процент Қазақ Өнеркәсіптік бюросына Орынборда балама (эквивалент) арқылы мұнай өнімдерімен тапсырылады.) Ембімұнай тресі кез келген өзінің есептерінің бір данасын Қазақ Өнеркәсіптік бюросына жіберілді. Осы есептер Бас отын басқармасында Қазақ Өнеркәсіптік бюросының қатысуымен талқыланды (РФ ЭА).

Сөйтіп Қазақ үкіметі де біртіндеп мұнайлы аудан істеріне араласып, өз құқығын анықтай бастады. Бірақ большевиктік орталық жағдайды мойындағанымен, мұнай билігін ешқашан Қазақ республикасына берген емес. 1920 жылдары елде қалыптасқан ауыртпалықты жағдай мұнайлы ауданға, Батыс Қазақстанға өз әсерін тигізді. Зерттеушілер М.Асылбеков, А. Ғалиев өз еңбектерінде Қазақстанның халық санындағы өзгерістерге азамат соғысының зардаптары және 1921 жылғы жұт, Кеңестік биліктің шаруалардан азық-түлік үшін малдарын тартып алуы ерекше әсер етті дей келіп, 1921-1922 жылы Батыс Қазақстанда (Ақтөбе, Орал губерниялары және Бөкей ордасы) 40 000 шаруашылық жойылды деп көрсетті (ҚР ОМА, 109: 25).

Зерттеуші М.Н. Сыдықовтың Батыс Қазақстан тұрғындарының демографиялық дамуы туралы еңбегінде 1920 жылдардағы өлкедегі әлеуметтік-экономикалық жағдайдың халық санына айтарлықтай әсер еткенін жазды. 1917 жылы санақ бойынша Батыс Қазақстанда (Ақтөбе, Орал губерниялары және Бөкей ордасы) 1 398 984 адам, 1920 жылғы санақ бойынша 1 198 540 адам, 1923 жылғы санақ бойынша 879 040 адам болған. Көрсетілген алты жыл ішінде тұрғындар саны 519 944 адамға азайған, яғни 37,1 пайыз. Зерттеушінің көрсетуінше халық саны азамат соғысы жылдарында 200-500 адамға, аштық пен жұттан 319 500 адамға қысқарған (Сыдықов, 1995).

1922 жылы 25 наурызда Жайық-Ембі ауданының Басқармасы Тау-кен Одағымен отырысында аудандағы қиын жағдайды атап өтті. Әсіресе ауданнан мамандығы бар жұмысшылардың кетуі қатты толғандырды (РФ ЭА.) Отырыс мынаны мойындады: 1) Ауданның жағдайы өте ауыр. Маманданған жұмысшыларды жібермеу үшін олардың азық-түлік жағдайын жақсарту қажеттігі туды. Егер 1-мамырға дейін жағдай түзелмесе, онда аудандағы жұмыстарды қысқартуға дейін бару. 2) Азық-түлік мәселесінде Гурьевке қарағанда Доссорға артықшылық беру.

Ауданда негізінен мамандығы бар жұмысшылардың жағдайын жақсарту қара жұмысшылардың ең төменгі разрядтағы есебінен жүзеге асатын еді. Ал осы есеппен бөлу негізінен қара жұмысшылар қатарын толықтырған жергілікті халықтың жағдайын қиындата түсетін. Оған 1921-1922 жылдардағы Батыс Қазақстандағы ашаршылық та өз ықпалын тигізді. Осы жылдары Қазақстанның 6 губерниясында егін өнімі аз жиналды. Соның ықпалымен тек Гурьев уезінде 1922 жылдың қарашасында 112.591 халықтың 11.975 адамы аштыққа ұшырады. Доссор, Ракуша, Гурьевте тұратын 9676 адамның 78-і аштыққа ұшырағандар тізіміне тіркелген (ҚР ОМА, 4). Ал шаруалар үкімет тарапынан көмек ала алмағандықтан, өз қолдарындағы бар малдарын шетінен соя бастады. Көпшілік қазақтар кәсіпшіліктер мен қалаларға қарай жылжыды. Осы кезеңді: «Қазақстанның саяси-экономикалық жағдайы қауіпті. Орал, Ақтөбе, Бөкей губернияларының кейбір жерлерінде саяси бандитизм күшеюде. Қауіп күшеюде» - деп Қазақстан республикасының төтенше комитет мүшелері ерекше бағалаған (ҚР ОМА, 109).

1922 жылы мұнай кәсіпшіліктеріндегі азық-түлік жағдайының шиеленісуіне Орталықтан бөлінген ұн мен бидайдың уақытында жеткізілмеуі де өз әсерін тигізді. Мысалы, осы жылдың сәуірінде Новороссийскіден бөлінген шетелдік 40 000 пүт ұн мен бидай маусымның орта кезеңіне дейін Ембіге жетпей жолда тұрып қалған. Осыған қатты алаңдаған Бас отын басқармасы мен Ембі басқармасы Ф.Э. Дзержинскийге хабар жіберген (РФ ЭА, 1914:23).

Гурьев уезі халықтарының, соның ішінде қазақтардың өмірі мен тұрмысының негізгі көздері: 1) мал шаруашылығы, 2) балық шаруашылығы, 3) егін шаруашылығы, 4) қазба байлығы болатын. Сондықтан айналада бос жатқан жерлерді пайдалану оған егістікті көбейтудің маңызы ерекше

еді. Осыны ескергентрест Гурьев уезі территориясынан жалға жер сұрады. 1922 жылы 18-19 желтоқсанында Орал губерниялық экономикалық Кеңесі Ембі кәсіпшіліктеріне Сағыз өзені жанынан және Базар-Соколок, Балка-Рыгье жер учаскелерін жалға пайдалануға ұрықсат етті (АТО МА).

Сөйтіп, трест осындай учаскелерді игеру арқылы өз еңбекшілерін көкөніс өнімдерімен қамтамасыз ету мақсатын алға қойды. Бұл тек бір ғана мәселенің шешімі еді. Мұнай басқармасы 1922 жылдың қаңтарынан бері жұмысшылардың жалақысын толықтай төлей алмады. 1922 жылы 1 тамызда Доссорда мұнайшылардың жиналысы өтті. Жиналыста қаралған мәселе - басқарма жұмысшыларға сәуір, мамыр, маусым, шілде айларының еңбек ақыларын төлемеген. Сондай-ақ, жұмыс киімімен қамтамасыз етпеген.

Жиналысқа қатысқан Р.Н. Фридман жұмысшылар үшін Мәскеуден 22 млрд. сом ақша мен 9,2 мың метр мануфактура жіберілгенін, оның таяуда келетінін мәлімдеді. Қаражат пен жұмыс киіммен тарыққан жұмысшылар 28 тамызда екінші рет жиналыс өткізген. Оған 256 адам қатысқан (Ат ОМА, 1).

Соның нәтижесінде маман жұмысшылар тағы да өз еріктерімен жұмыстан шыға бастады. 1922 жылдың сәуірінен тамызға дейін кәсіпшіліктен кеткен 674 адамның 231-і маман жұмысшы еді (Ат ОМА, 41: 14).

Трест босаған маман жұмысшылардың орнын көмекшілерімен, тіпті оқушылармен де ауыстыруға мәжбүр болды. Ембі кәсіпшіліктерінде жұмысшыларға төленетін жалақының болмауына Орталық та кінәлі еді. Себебі, Ембі өндірген мұнай пайдаланусыз жатты. Ал өндіру болса Фридманның жазғанындай оның Ембіден тасылуына байланысты еді, яғни 1921 жылы көтерілген мәселе 1922 жылы да өз шешімін таппады. Сондықтан да 1922 жылдың 21 шілдесінде мұнай өнеркәсібі Кеңесінің отырысы арнайы «Ракушадан Ембі мұнайын тасу» мәселесін тағы талқылады. Кеңес Ембі мұнайын тасу дұрыс жолға қойылмай отырғандығын және оның мұнай өндіруді көбейтуге кері әсер етіп отырғандығын атап өтіп, Бас отын басқармасынан «Ембімұнай» тресіне мұнай таситын кемелер ұстауға құқық беруін сұрады (Ат ОМА).

1923 жылдан бастап өндірілген мұнайды тасымалдау дұрыс жолға қойыла бастады. Ең алдымен бұрыннан сақталып келе жатқан өнімдер жіберілді. 1922-1923 жылдары әкетілетін 10.991.30 пұт, мұнайдың, тек 1923 жылдың кеме жүретін уақытында (навигация) 9.456.267-інің тасылуы сөзімізге дәлел болады. Тасып әкету 1921-1922 жылдарымен салыстырғанда 146,04 процентке жетті. Осы жылдың қыркүйек айында Жайық-Ембі кәсіпшіліктерінде 53 скважина жұмыс жасаған (Ат ОМА, 1).

Қазіргі кезеңде біздің еліміз үшін дүниежүзілік озық тәжірибеге негізделген индустриалды-инновациялық стратегияны қалыптастырудың маңызы өте зор. Дамыған өркениетті елдердің барлығы белгілі бір тарихи кезең бойында физикалық еңбекті қажет ететін өндірістен капиталды, технология мен ғылымға негізделген өндіріске дейінгі жолдан өтті. Қазақстанға да осындай жолдан өтуге тура келді. Шикізатқа ғана бағыт ұстаған ел болып қалмаудың амалы ғылым мен техниканың жетістігіне, жоғары технологияға сүйенген дүниежүзілік стандартқа сай сапалы өнім өндіретін өнеркәсіп орындарын дамытуға тікелей байланысты.

Қорытынды. Қазақстан мемлекеттілігінің жаңа жағдайда дамуы мен нығаюы қоғамда, оның ішінде тарих ғылымында жаңа танымдық көзқарастардың орнығуына, халықтың тарихи даму жолын бағалауда терең де шынайы ой-пікірлерге негізделген зерттеулерге, жаңа тұжырымдарға жол ашты. Оның үстіне жүздеген жылдар бойы бодандықта өмір сүруі қазақ халқының тарихының бұрмалануына, отарлық саясаттың объектісі тұрғысынан қарастырылуына әкелді.

1920-1930 жж. халқымыздың басынан өткен ашаршылық, тәркілеу және ұжымдастыру науқандары, саяси қуғын-сүргіннің шиыртына ілінген қандастарымыздың тағдыры талай дәуірден бері қапысыз қалыптасқан қазақ халқының тіршілік қалыбын өзгерткені белгілі.

Бүгінде тарихшылар мен зерттеушілерге өткен заманның аласапыран кезеңдерін, ақтаңдақ белгілері мен көлеңкелі тұстарын архив деректері арқылы жан - жақты талдап, зерделеп, жас ұрпақтың санасында шынайы да объективті көзқарас қалыптастыру үшін мүмкіндіктер ашылып отыр. Сондықтанда Атырау облысының 1920-1930 жж. қоғамдық - саяси өміріндегі мұнай өндірісі мен балық шаруашылығының ролі мен орны зерттеу өзектілігі, өз тарапында оның ғылыми, қоғамдық-практикалық сұраныстан туындап отырғанын анықтайды.

1. 1920-1930 жылдар мұнайлы өлке дамуында ғана емес көмірсутегі өнімдерін өндіретін ұлттық кадрлардың қалыптасып, өсуінде оң өзгерістерімен сипатталады. Азамат соғысы мен шетел соғыс интервенциясы зардабынан қираған мұнай кәсіпшіліктері қалпына келтіріліп, 1925 жылы Мақат мұнай кенішінің консервациядан кейін іске қосылуы осы процестің аяқталғанын білдірді. Өлке мұнайшыларының ерен еңбегі нәтижесінде 1930 жылдары Байшонас, Ескене, Қосшағыл, Құлсары және Ақтөбе облысы мұнай кеніштері ашылып өнім бере бастады. Атыраудың қоғамдық - саяси өмірінде мұнай өнеркәсібінің дамуымен қатар Гурьев-Қандыағаш темір жолы, Каспий-Ор мұнай құбыры салынып, пайдалануға берілді. Мұнай өнеркәсібі арқасында өндірісі жоқ өңірде теміржол, құбыр жолы яғни мұнай тасымалдаушылар еңбегі дами бастады.

2. 1920 жылдары алғаш ФЗУ-лар арқылы мұнай өндірісіне жолдама алған жергілікті қазақ

ауыл жастары, 1930 жылдары жан-жақты шындалған ұлттық мұнай өндірісі жұмысшыларының негізін қалады. Оның ішінде 1930 жылы Қазақстанда алғаш болып Гурьевте орта арнаулы білімді мұнайшы-техниктерді дайындайтын тау-кен мұнай техникумы ашылып, 1933 жылдан бастап өндіріс ұлттық мұнайшы техник мамандармен толыға бастады. Орынбор, Орал, Семей, Алматы, жұмысшы факультетін бітірген ондаған қазақ жастары Мәскеу, Баку мұнай институттарын бітіріп, алғашқы қазақ мұнайшы техникалық интеллигенцияның негізін салды. Сонымен бірге 1933 жылы Республикада алғашқы техникалық жоғары оқу орны тау-кен металлургия институты ашылып, өлкемізге жоғары білімді барлаушы-геологтарды дайындай бастады. Қазақстанның мұнай-газ саласындағы геология мектебінің негізі қаланды.

3. 1930 жылдардағы мұнай өндірісінің дамып жаңа кен орындарының көптеп ашуларымен және маман кадрлар дайындауындағы жетістіктерге қарамастан 1937 жылдардағы нәубет білікті мамандарды жазықсыз қуғын-сүргінге ұшыратты. «Халық жауы» айдарымен мыңдаған адамдардың тағдырын тәлкек еткен қуғын-сүргін тауқыметі мұнайлы өңірді де қатты күйзелтті. 1930 жылдың аяғында елдің қоғамдық саяси өміріндегі осындай келеңсіздік науқаны қаншама сұрапыл, ауыртпалықты болса да мұнай кәсіпшіліктері ұжымдары мен маман кадрлары қайыспай қарсы тұрып, жеңе білді.

Атырау облысының 1920-1930 жж. қоғамдық - саяси өміріндегі мұнай өндірісінің ролі мен орнын сараптай келе, Елбасы атап көрсеткендей - бүгінде төл тарихымызға оң көзқарас керек. Бірақ қандай да бір тарихи оқиғаны таңдамалы және конъюнктуралық тұрғыдан ғана сипаттаумен шектелуге болмайды. Ақ пен қара - бір-бірінен ажырамайтын ұғымдар. Бұлар өзара бірлескенде жеке адамдардың да, тұтас халықтардың да өміріне қайталанбас рең береді. Біздің тарихымызда қасіретті сәттермен қайғылы оқиғалар, сұрапыл соғыстар мен қақтығыстар, әлеуметтік тұрғыдан қауіпті сынақтар мен саяси қуғын-сүргіндер аз болмады. Мұны ұмытуға хақымыз жоқ. Көп қырлы өрі ауқымды тарихымызды дұрыс түсініп, қабылдай білуіміз керек.

Әдебиеттер тізімі

Абылхожин Ж. Б. Традиционная структура Казахстана: социально-экономические аспекты функционирования и трансформации (1920-1930 гг.). Алма-Ата: Ғылым. 1991. 240 б.

Алдамжаров З. А. Тарих: пайым мен тағылым. Алматы: Арыс. 2002. 288б.

Алдамжаров З. А. Победа Великой Октябрьской социалистической революции в Казахстане: (Историография проблемы). Алма-Ата:Казахстан. 1983. 175 б.

Асылбеков М. Х. Формирование и развитие кадров железнодородников Казахстана (1917-1970 гг.). Алма-Ата. 1973. 300 б.

Атырау облыстық мемлекеттік архиві. 146-кор. «Ембі мұнай» өндірістік трест бірлестігі. 1-тізбе. 2-іс. 23-іс.188-іс.

АтОМА 1 қор. Гурьев уездік революциялық комитеті. 3-тізбе. 3 іс. 1- тізбе. 142 іс.

АтОМА. 41- қор. Атырау облыстық табиғат қорғау прокуратурасы. 1-тізбе. 14 -іс.

Баевский Д.А. Очерки по истории хозяйственного строительства периода гражданской войны / Акад. наук СССР. Ин-т истории. Москва: Изд-во Акад. наук СССР. 1957. 447 б.

Байбаков Н. К. Дело его жизни. Записки нефтяника. Москва. 1984. 319 б.

Галиев А. К. К этнодемографической характеристике Казахской АССР (по материалам переписи в 1926 г.) Изв. АН КазССР. Сер. Обществ. Наук. 1978. № 4. 42-48 бб.

Дахшлегер Г. Ф. Социально-экономические преобразования в ауле и деревне Казахстана (1921-1929 гг.). Алма-Ата.1965. 385 б.

Дулатова Д.И. Историография дореволюционного Казахстана. Алма-Ата.1984. 272 б.

Елагин А. С. Переход на мирную работу по восстановлению народного хозяйства в западном Казахстане (1921-1925 гг.). Рукопись. Алма-Ата. 1951. 306 б.

Есмағамбетов К. Тарих таңдақтары. Екінші кітап. Алматы: Арыс. 2008. 426 б.

Жакупбеков С.К. История легкой индустрии Казахстана. Алма-Ата: Наука.1984. 319 б.

Ковальченко И.Д. Теоретико-методологические проблемы исторических исследований. Заметки и размышления о новых подходах. Новая и новейшая история. Алматы., 1995.- №1. - 120 б.

Сдыков М.Н. Население Западного Казахстана (1897-1989 гг.). Алматы. 1995. 220 б.

АтОМА. 146-кор. «Ембі мұнай» өндірістік трест бірлестігі. 1-тізбе. 2-іс. 23-іс.188-іс.

АтОМА 1 қор. Гурьев уездік революциялық комитеті. 3-тізбе. 3 іс. 1- тізбе. 142 іс.

АтОМА. 41- қор. Атырау облыстық табиғат қорғау прокуратурасы. 1-тізбе. 14 -іс.

Қазақстан Республикасы орталық мемлекеттік архиві. 30-кор. Қазақ КСР Халық Комиссарлары Кеңесі (совхалықком, Қазақхалықком ҚазақССР), Алматы қ. 1-тізбе, 94-іс.

ҚР ОМА. 83-кор. Қазақ АССР Халық еңбек комиссариаты (Қазақхалықком-енбегі), Алма-Ата қ., 1-тізбе, 116-іс.

ҚР ОМА. 28-кор. Қырғыз АКСР Халық Комиссарлары Кеңесі жанындағы Еңбек және қорғаныс кеңесі (жүз ҚырғызАССР), Орынбор қ., 1-тізбе, 74-іс. 24-іс

ҚР ОМА. 109-кор. Жетісудағы Түркістан майданының Әскери-Революциялық кеңесінің уәкілі, Верный. 1-тізбе, 25-іс.

- Масанов Н.Е. Кочевая цивилизация казахов. Алма-Ата. 1995. 250 б.
- Нусупбеков А.Н. Объединение казахских земель в Казахской Социалистической Республике. Алма-Ата. 1953. 250 б.
- Нүрпейісов К.Н. История крестьянства Советского Казахстана. Алма-Ата. 1985. 220 б.
- Ресей Федерациясының экономикалық архиві. 1914-қор. 1-тізбе. 2-іс.3-іс. 23-іс.
- Табылдиев Х.Б. История социалистического Гурьева (1917-1937 гг.). Рукопись. Алма-Ата. 1973. 214 б.
- Төлебаев Т.Ә. XIX ғ. екінші жартысы мен XX ғ. басында Қазақстанға капитализм енуі тарихнамасы. Авторефераты. Алматы. 2002. 48 б.

References

- Abylkhozhin Zh. B. Traditional structure of Kazakhstan: socio-economic aspects of functioning and transformation (1920-1930). Alma-Ata: Gylym. 1991.240 b.
- Aldamzharov Z.A. Tarikh: payim men takylym. Almaty: Arys. 2002.288b.
- Aldamzharov Z.A. Victory of the Great October Socialist Revolution in Kazakhstan: (Historiography of the problem). Almaty: Kazakhstan. 1983.175 b.
- Asylbekov M. Kh. Formation and development of personnel of railway workers in Kazakhstan (1917-1970). Alma-Ata. 1973.300 b.
- Atyrau oblystyq memlekettik archives. 146-box “Embi Munai” Ondiristik Trust Birlestigi. 1-tizbe. 2-ic. 23-ic. 188-ic.
- ATOM 1 Cor. Guryev uездик revolutionaries committee. 3-ssbe. 3 ic. 1- tizbe. 142 ic.
- ATOMA. 41- Cor. Atyrau oblystyq tabirat korrau prokuratura. 1-tizbe. 14 -ic.
- Baevsky D.A. Essays on the history of economic construction during the Civil War / Acad. Sciences of the USSR. Institute of History. Moscow: Publishing house Acad. Sciences of the USSR. 1957.447 b.
- Baybakov N.K. The work of his life. Oilman’s notes. Moscow. 1984.319 b.
- Galiev A.K. To the ethno-demographic characteristics of the Kazakh ASSR (based on the materials of the census in 1926) Izv. Academy of Sciences of the Kazakh SSR. Ser. Societies. Science. 1978. No. 4. 42-48 bb.
- Dakhshleger G.F.Social and economic transformations in the aul and the village of Kazakhstan (1921-1929). Alma-Ata. 1965. 385 b.
- Dulatova D.I. Historiography of pre-revolutionary Kazakhstan. Alma-Ata. 1984. 272 b.
- Elagin A.S. Transition to peaceful work to restore the national economy in western Kazakhstan (1921-1925). Manuscript. Alma-Ata. 1951.306 b.
- Esmagambetov K. Tarih tandaktary. Ekinshi kitap. [The choice of the story. Second book]. Almaty: Arys. 2008. 426 p.
- Jakypbekov S.K. Istorіia legkoі indystrіi Kazahstana. [History of light industry in Kazakhstan]. Alma-Ata: Nayka. 1984. 319 s.
- Kovalchenko I.D. (1995). Teoretiko-metodologicheskie problemy istoricheskikh issledovaniі. Zametki i razmyshlenіia o novykh podhodah // Novaia i noveishaia istorіia. №1. 120 s. [Theoretical and methodological problems of historical research. Notes and reflections on new approaches]. Novaia i no- veishaia istoria. Alma-Ata., 1995. №1. 120 p.
- Sdykov M.N.Naselenie Zapadnogo Kazahstana (1897-1989 gg.). [Population of Western Kazakhstan (1897-1989)]. Almaty. 1995. 220p.
- AtOMA. 146-qor.Embi munai ondiristik trest birlestigi. [“Embi Oil” Industrial Trust Association]. 1-tizbe. 2 is.23 is.188is.
- AtOMA.1 qor. Guriev uездик revoliucialik komiteti. [Guriev district revolution committee].3-tizbe. 3 is. 142 is.
- AtOMA. 41- qor. Atyrau oblastik tabigat korgau prokuraturasi. [Atyrau Oblast Nature Protection Prosecutor’s Office]. 1-tizbe. 14 is.
- QR OMA. Kazakh KSR Halyk komissarlari kenesi. [Council of People’s Commissars of the Kazakh SSR (counpeoplecom KazakhSSR, CPC KazakhSSR), the city of Alma-Ata]. 30-qor. 1-tizbe. 94 is.
- QR OMA. Kazakh ASSR Halyk enbek komissariati. [People’s Commissariat of labor of the Kazakh SSR (Kazakhfolkcom-labour), the city of Alma-Ata]. 83-qor. 1-tizbe. 116 is.
- QR OMA. Kirgiz AKSR Halyk komissarlari kenesi zhanindgi enbek zhane korganis kenesi. [Labor and defense Council under the Council of People’s Commissars of the Kyrgyz ASSR (hundred KirghizASSR), the city of Orenburg]. 28-qor. 1-tizbe. 74 is. 24 is.
- QR OMA. Zhetysudagi Turkistan maidaninin askeri-revoliucialik kenesinin uakili. [Commissioner of the military revolutionary Council of the Turkestan front in Semirechye, Vernyi]. 109-qor. 1-tizbe. 25 is.
- Masanov N.E. (1995). Kochevaia tsivilizatsіia kazahov.Alma-Ata. S 250. [Nomadic civilization of the Kazakhs]. Alma-Ata. 1995. 250p.
- Nysypbekov A.N. (1953) Obedinenіe kazahskіh zemel v Kazahskoі Sotsіalіsticheskоі Respyblike. [Unification of Kazakh lands in the Kazakh Socialist Republic]. Alma-Ata. 250 p.

Nurpeisov K. N (1985). Istorija krestianstva Sovetskogo Kazahstana. [History of the peasantry of Soviet Kazakhstan]. Alma-Ata. 220 p.

Resei Federatsiiasynyn ekonomikalyq arhivi. KSRO VSHX bas tau otin zhane geologialik-geodezialyk baskarmasinin munai onerkasibi direktorinin maskeu baskarmasi. [Economic archive of the Russian Federation. Moscow Department of the Directorate-the oil industry's Main mining and fuel and geological-geophysical control of VSNKh of the USSR]. 1914 qor. 1 tizbe. 2 is.3 is.23 is.

Tabyldiev H.B. Istorija sotsialisticheskogo Gyreva (1917-1937 gg.). [History of the socialist Guryev (1917-1937)]. Rukopis... kand. istorich. nauk. Alma-Ata. 1973. 214p.

Tolebaev T.A. XIX g. ekinshi jartysy men XX g. basynda Kazakstanga kapitalizm enyi tarihnamasy. t.g.d. avtoreferaty. [Historiography of the entry of capitalism into Kazakhstan in the second half of the XIX and early XX years.]. Avtoreferaty. Almaty. 2002. 48p.

FTAMP 03.20

DOI 10.51943/1814-6961_2022_1_149

СӘУЛЕТШІЛЕР МЕН СУРЕТШІЛЕР ОДАҒЫНЫҢ ҚАЗАҚСТАННЫҢ МӘДЕНИ ДАМУЫНА ҚОСҚАН ҮЛЕСІ (1946-1970 жж.)

Сәтбай Тастанбек Яхьяұлы^{1id}, Жолдасұлы Талғат^{1*id},
Ахметбек Бақытжан Мұқарамұлы^{1id}

¹Қорқыт Ата ат. Қызылорда мемлекеттік университеті. Қазақстан, Қызылорда қ.

*Автор-корреспондент

E-mail: dastan.satbai@mail.ru (Сәтбай), zholdassuly2018@gmail.com (Жолдасұлы), ahmetbek_74@mail.ru (Ахметбек)

Түйіндеме. Мақалада соғыстан кейінгі жылдардағы Қазақстан Сәулетшілері мен Суретшілер Одағының отандық мәдениеттің дамуына қосқан үлесі қарастырылады. Қазақстан сәулетшілері өздерінің жоспарларында үйлер мен ғимараттардың утилитарлық-функционарлық қызметін, көркемдік-эстетикалық міндеттерді шешумен ұштастыруға тырысты. Алайда 1950-ші жылдардың ортасынан бастап Сәулетшілер Одағының жұмысы әміршілдік-әкімшілдік жүйенің әлеуметтік-экономикалық саясатының күнделікті практикалық мұқтаждарына түгелдей бағындырылды. Сондай-ақ мақалада Қазақстан суретшілерінің 1946–1970 жылдардағы Кенестік тоталитарлық жүйеде жұмыс істегендігіне қарамастан жалпы отандық мәдениеттің, көркем өнердің дамуына қосқан үлесі аталып өтіледі. Алайда көркем сурет туындыларының эмоционалдық ықпалын төмендеткен бірінғайлығы, идеяларының ортақтығы және идеологиялық сарыны тағы басқалары баяндалады.

Кілт сөздер: Қазақстан Сәулетшілері, Суретшілер Одағы, утилитарлық-функционарлық қызметі, көркемдік-эстетикалық міндеті, көркем сурет, өнер туындылары.

МРНТИ 03.20

ВКЛАД ТВОРЧЕСКИХ СОЮЗОВ АРХИТЕКТОРОВ И ХУДОЖНИКОВ В РАЗВИТИЕ КУЛЬТУРЫ КАЗАХСТАНА (1946-1970 гг.)

Сәтбай Тастанбек Яхьяұлы^{1id}, Жолдасұлы Талғат^{1*id},
Ахметбек Бақытжан Мұқарамұлы^{1id}

¹Кызылординский университет им. Коркыт Ата. Казахстан, г. Кызылорда

* Автор-корреспондент

E-mail: dastan.satbai@mail.ru (Сәтбай), zholdassuly2018@gmail.com (Жолдасұлы), ahmetbek_74@mail.ru (Ахметбек)

Аннотация. В статье дается анализ деятельности Союза архитекторов и художников Казахстана и его вклад в развитии отечественной культуры в послевоенный период. В своей практической деятельности архитекторы Казахстана стремились совместить функциональные и художественные требования при сооружении административных и жилых зданий и выполнению норм, которые способствовали бы решению профессиональных художественно-эстетических задач. Однако с середины 1950-х годов деятельность Союза архитекторов Казахстана была полностью подчинена

**МАЗМҰНЫ
СОДЕРЖАНИЕ
CONTENTS**

**ДЕРЕКТАНУ ЖӘНЕ ТАРИХНАМА
ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЕ И ИСТОРИОГРАФИЯ
SOURCE STUDING AND HISTORIOGRAPHY**

Әбсадық А.А., Қабылдинов З.Е., Арықбаева Ж.

А. ВАСИЛЬЕВТИҢ «ИСТОРИЧЕСКИЙ ОЧЕРК РУССКОГО ОБРАЗОВАНИЯ
В ТУРГАЙСКОЙ ОБЛАСТИ» АТТЫ ЕҢБЕГІНІҢ ТАРИХИ ДЕРЕКТІК
ЖӘНЕ ТАНЫМДЫҚ МАҢЫЗЫ (Очерктің II және III бөлімдері бойынша).....5

Абдиров М.Ж.

МУХАММЕД-ХАНАФИЯ (ЧОКАН) ЧИНГИСОВИЧ ВАЛИХАНОВ
ОБ ЭТИМОНЕ «КАЗАК», ЭТНОНИМЕ «КАЗАХ» И ЭТНОГЕНЕЗЕ
КАЗАХСКОГО НАРОДА (статья первая).....15

Хамраев А.Т.

«КИССАС УЛ АНБИЁ» НАСИРЕДДИНА БУРХАНИДДИНА РАБГУЗИ
В КОНТЕКСТЕ ОБЪЯВЛЕНИЯ ИСЛАМА ГОСУДАРСТВЕННОЙ
РЕЛИГИЕЙ ЗОЛОТОЙ ОРДЫ.....24

Ермуханова Х.К., Бексейтова А.Т.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ПОЛИЭТНИКАЛЫҚ ҚОҒАМ ТАРИХЫНЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ:
ТАРИХНАМАЛЫҚ ШОЛУ.....31

Мейрамбеков А.Қ., Закарья Р.

XX ғ. ЕКІНШІ ЖАРТЫСЫ – XXI ғ. БАСЫНДАҒЫ НЕМІС
ТАРИХНАМАСЫНДАҒЫ КЕҢЕСТІК КЕЗЕНДЕГІ ҚАЗАҚСТАН МӘДЕНИЕТІ.....41

**ОРТА ҒАСЫРЛАР ТАРИХЫ
СРЕДНЕВЕКОВАЯ ИСТОРИЯ
MEDIEVAL HISTORY**

Коргабаева Г.К., Авалиев А.А.

ДИПЛОМАТИЧЕСКАЯ ПЕРЕПИСКА КАЗАХСКОГО ХАНСТВА
С СОСЕДНИМИ ГОСУДАРСТВАМИ (XVIII в.).....50

Темиргалиев Р.Д.

О ПОДСУДНОСТИ ЧИНГИЗИДОВ ТРАДИЦИОННОМУ СУДУ БИБЕВ.....61

**ЖАҢА ЗАМАН ТАРИХЫ
НОВАЯ ИСТОРИЯ
NEW HISTORY**

Динашева Л., Сандыбаева А.

ЛЕЧЕБНЫЕ УЧРЕЖДЕНИЯ ГОРОДА ТУРКЕСТАНА И ОКАЗАНИЕ
МЕДИЦИНСКИХ УСЛУГ В КОНЦЕ XIX – В НАЧАЛЕ XX ВЕКА.....69

Зинуров Р.Н.

АБУЛХАИР ХАН – БАШКИРСКИЙ СЛЕД. (СОБЫТИЯ И ФАКТЫ).....77

Мұхатова О.Х.

XIX ҒАСЫРДЫҢ ЕКІНШІ ЖАРТЫСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ
ПРАВОСЛАВИЕЛІК МИССИОНЕРЛЕРДІҢ ҚЫЗМЕТІ.....89

Абдулина А.Т.

К ИСТОРИОГРАФИИ ПРОБЛЕМЫ ПРАВОСЛАВНОГО
МИССИОНЕРСТВА В КАЗАХСТАНЕ.....101

Қуанбай О.Б.

ПОЛИТИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ САРЖАНА КАСЫМУЛЫ В НАЦИОНАЛЬНО-
ОСВОБОДИТЕЛЬНЫХ ВОССТАНИЯХ КАЗАХСКОГО НАРОДА В 1825–1836 ГГ.....109

**КЕҢЕС ДӘУІРІ ТАРИХЫ
ИСТОРИЯ СОВЕТСКОГО ПЕРИОДА
SOVIET PERIOD HISTORY**

Капаева А.Т., Касымова Д.Б. ФОРМИРОВАНИЕ КАДРОВ В СОВЕТСКОМ КАЗАХСТАНЕ: СТИЛЬ ЖУМАБАЯ ШАЯХМЕТОВА.....	120
Ахмет А.Қ. УНИВЕРСИТЕТ ТАРИХЫ: ТАСАДА ҚАЛҒАН ДЕРЕКТЕР.....	130
Мырзатаева З., Алипова Д., Жұмабаева К., Сапанов С.Ж., Уалтаева А.С. АТЫРАУ ОБЛЫСЫНЫҢ 1920-1930 ЖЖ. ҚОҒАМДЫҚ-САЯСИ ӨМІРІНДЕГІ МҮНАЙ ӨНДІРІСІНІҢ ОРНЫ.....	139
Сәтбай Т.Я., Жолдасұлы Т., Ахметбек Б.М. СӘУЛЕТШІЛЕР МЕН СУРЕТШІЛЕР ОДАҒЫНЫҢ ҚАЗАҚСТАННЫҢ МӘДЕНИ ДАМУЫНА ҚОСҚАН ҮЛЕСІ (1946-1970 жж.).....	149
Бәкір Ә.Қ., Тайман С.Т. М. ШОҚАЙ - МҮСЫЛМАН ЭМИГРАНТТАРЫНЫҢ КӨШБАСШЫСЫ.....	160
Бекмагамбетова М.Ж., Бекмагамбетов Р.К., Бимолданова А.А. ОПИУМ ДЛЯ НАРОДА: АТЕИСТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ КАЗАХСТАНЦЕВ ПЕРИОДА «РАЗВИТОГО СОЦИАЛИЗМА».....	170

**ЭТНОЛОГИЯ ЖӘНЕ АРХЕОЛОГИЯ
ЭТНОЛОГИЯ И АРХЕОЛОГИЯ
ETHNOLOGY AND ARCHEOLOGY**

Тоқтабай А.У. ТӘЖІКСТАНДАҒЫ ҚАЗАҚТАРДЫҢ КИЕЛІ ЖЕРЛЕРІ МЕН ТАРИХИ ОРЫНДАРЫ (ЭТНОГРАФИЯЛЫҚ ЭКСПЕДИЦИЯ МАТЕРИАЛДАРЫ БОЙЫНША).....	181
Орынбаева Г.У. КАЗАХСКИЙ АУЛ И СОВЕТСКАЯ МОДЕРНИЗАЦИЯ: ТРАДИЦИОННАЯ КУЛЬТУРА В ПРЕДДВЕРИИ ГИБЕЛИ.....	191
Жомарт Ж. ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ҚҰРАМЫНДАҒЫ ҚОҢЫРАТ ТАЙПАСЫНЫҢ КӨНЕ ТАРИХЫ.....	200
Жетібаев К.М., Сиздиқов Б.С., Арынов Қ.С., Бахтыбаев М.М. СЫҒАНАҚ ҚАЛАШЫҒЫНДА ЖҮРГІЗІЛГЕН АРХЕОЛОГИЯЛЫҚ ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСТАРЫНЫҢ НӘТИЖЕЛЕРІ.....	209
Abdigaliyeva D., Zhumabayev B., Isabayeva B. THE ROLE OF SACRED SITES IN THE DEVELOPMENT OF DOMESTIC TOURISM IN KAZAKHSTAN.....	219
Дуванбеков Р.С. О ПРОБЛЕМАХ ХРОНОЛОГИИ КАМЕННОЙ ИНДУСТРИИ ПАЛЕОЛИТА ВОСТОЧНОГО КАЗАХСТАНА В ИСТОРИЧЕСКОМ АСПЕКТЕ.....	226

**Рецензия
Сын-пікір
Review**

Балтабаева К.Н. РЕЦЕНЗИЯ НА КНИГУ: НӘБИЖАН МҰҚАМЕТХАНҰЛЫ. ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ФЕНОМЕН: ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ БӨЛІНУІ МЕН ТҮТАСТАНУ ҮДЕРІСІ.....	236
---	-----

Басуға 29.03. 2022 қол қойылды
Шартты баспа табағы – 12,5
Офсеттік басылым
Таралымы 150 дана.

Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты,
«Отан тарихы» журналының редакциясында басылды